Scriitori români din diaspora şi literatura română

Mihaela ALBU

„Ne putem oare sărăci prin ignorarea operelor realizate de români dincolo de hotarele ţării?"

„Am trăit totdeauna înăuntrul literaturii române, eu însumi fiind scriitor român." (Ion Negoiţescu)

La un exerciţiu de testare a cititorului român (de vârste diferite, dar mai ales studenţi!) asupra unui nume sau a altuia dintre scriitorii care au ales (sau au fost nevoiţi) să trăiască în afara graniţelor ţării, rezultatul a fost din cale afară de neaşteptat (dacă ţinem seama că avem deja 16 ani de liberă circulaţie a informaţiei) sau aşteptat (dacă luăm în consideraţie faptul că am trăit totuşi aproape 50 de ani în ignorarea sau, şi mai rău, condamnarea celor ce trăiau liber dincolo de Cortina de Fier[1]). Cu excepţia unora deja mult vehiculaţi (şcoala aducându-şi aici contribuţia binecunoscută), aproape nimeni nu mi-a putut spune cine au fost (şi ce reprezintă pentru cultura noastră) scriitori ca Ştefan Baciu, Aron Cotruş, Panait Istrati, Virgil Gheorghiu, Sanda Golopenţia, Constantin Eretescu, Mircea Săndulescu sau chiar nume mai des vehiculate ca Paul Goma, Dumitru Ţepeneag (şi lista ar putea continua). „Ne putem oare sărăci prin ignorarea operelor realizate de români dincolo de hotarele ţării", punea retoric întrebarea Ion Negoiţescu, el însuşi unul dintre scriitorii care au trăit experienţa grea a exilatului.[2]

Date fiind condiţiile istorice şi politice bine cunoscute, scriitorii români aflaţi astăzi în Basarabia, în Bucovina sau în Serbia nu vor face subiectul discuţiei de faţă. Acceptarea operei lor ca parte integrantă a literaturii române suscită o altă / diferită discuţie (care pare a fi deja încheiată, nume ca Grigore Vieru, Mihai Cimpoi – şi nu numai – figurând destul de frecvent în studiile şi istoriile literare). În opinia noastră,

[1] Dintr-o carte-document al unui timp, dar mai ales al unor trăiri de adolescent, aflăm importante informaţii despre formarea intelectuală (fragmentară) a unui tânăr din perioada comunistă: „Citeam Mircea Eliade, auzisem doar de Mircea Vulcănescu, şi Emil Cioran, şi Eugen Ionescu, dar doar atât. (...) Noi trăiam în alt timp şi degeaba aşteptam ca fervoarea lor să ne picure acid în vene." (...) **Europa Liberă** era „o gură de aerisire prin care simţi venind de departe aerul reavăn, de pădure (şi) tu continui să mergi prin subterană până la următoarea gură de aerisire." (v. Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *O lume dispărută*, Iaşi, Editura Polirom, 2004, p. 224-225).

[2] Ion Negoiţescu, „Scrisoare către Paul Goma", în vol. *În cunoştinţă de cauză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 17.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

scriitorii români din diasporă sunt numai cei care au plecat din țară (motivele nu intră acum în discuție) şi nu cei cărora „le-a plecat țara" plutind pe valurile istoriei. Ei sunt acei „pribegi", categorie în care se implica unul dintre cei mai de seamă reprezentați, Mircea Eliade, când – în 1953 – milita cu pasiune, de pe pozițiile exilatului, pentru întocmirea unei biblioteci şi a unei „bibliografii a pribegiei"[3].

Oamenii de cultură români din orice domeniu, constrânşi de istorie să trăiască departe de țară şi (cei mai mulți) fără putință de întoarcere, reprezintă un segment tragic al istoriei noastre, dar tocmai ei au fost, poate, şansa noastră de integrare culturală europeană sau, la nivel mai amplu, internațională.

Scriitorii şi limba română

Există aşadar în lume, „împinşi dincolo de hotarele țării de împrejurări nedrepte şi uneori dramatice, un număr de scriitori care aparțin literaturii române: pentru că scriu – cei mai mulți – în limba română, pentru că scriu din interiorul unei tradiții şi al unei culturi româneşti nealterate, pentru că ei înşişi se consideră scriitori români", arăta Constantin Eretescu (care trăieşte în Providence, Statele Unite) în Jurnalul de emigrație *Pensiunea Dina*, apărut în țară, la Editura Fundației Culturale Române[4]. Punctul de vedere îi aparține aşadar unui scriitor din diasporă. Iată ce afirmă şi unul de acasă, dar cu multe legături în timp cu diaspora culturală românească, Aurel Sasu: „literatura (română) este una singură la Bucureşti, New York, Madrid, Paris sau Londra." (v. *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite şi Canada*[5]). Că acest *Dicționar* a cuprins în paginile sale cu prea multă generozitate şi falşi scriitori ... aceasta este o cu totul altă problemă!

O întrebare frecvent pusă în critica literară din țară: Dacă scriu în engleză, franceză, spaniolă etc, mai aparțin aceşti scriitori literaturii române? Pot fi ei incluşi în spațiul literaturii noastre? Discuțiile contradictorii asupra apartenenței (sau nonapartenenței) lor la literatura română sunt parcă nesfârşite şi ar necesita mult spațiu pentru a aduce argumente pro şi contra. Şi iată că ajungem la punctul esențial – care este criteriul după care considerăm un scriitor român ca aparținând literaturii române? Şi care este raportul şi impactul operei sale cu literatura din care s-a desprins?

La aceste întrebări s-ar cuveni o analiză amplă, generală, dar şi punctuală – în spațiu şi timp, detaliind condițiile specifice fiecărui caz în parte – şi numai astfel am putea da un răspuns mai apropiat de un adevăr acceptat de cât mai mulți. Ceea ce se cuvine subliniat (şi insistat) este că aceşti scriitori au purtat (şi au păstrat!) permanent cu ei, pe lângă dorul de țară, mai ales limba şi spiritul culturii în care s-au format. Iată un exemplu, printre altele (şi nu dintre cele mai nesemnificative): Ion Negoițescu era impresionat de „românitatea caldă" a lui Mircea Eliade „fiindcă (Eliade) era un scriitor român, care şi în lunga lui existență de exil a continuat să scrie literatură numai în limba română." Nedesprins decât fizic de cultura țării sale, continuând să se simtă scriitor român, pe Eliade „îl interesa îndeaproape felul cum vorbeau şi scriau azi cei din țara atât

[3] v. Mircea Eliade, „Pentru o bibliografie a pribegiei", în vol. *Profetism românesc,* Bucureşti, Editura „Roza vânturilor", 1990.

[4] v. coperta a doua a vol. *Pensiunea Dina* de Constantin Eretescu, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1995.

[5] Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite şi Canada,* Bucureşti, Editura „Albatros", 2001, p. 5.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

de îndepărtată şi de inaccesibilă."[6] Iar Eliade însuşi mărturisea: „N-aş fi putut fi creator decât rămânând în lumea mea, care era în primul rând lumea limbii şi culturii româneşti."[7]

Sentimentul apartenenței

Aşadar, un prim considerent (însă şi poate cel mai important!) este propriul sentiment de apartenență al scriitorului la o literatură. Eliade, cum ştim, a scris romane şi nuvele numai în limba română, chiar dacă era deja un savant internațional, cu opera ştiințifică scrisă în franceză sau engleză. Vintilă Horia a scris în spaniolă şi franceză, dar poezii a scris în limba română, iar cu ultimul roman (dinainte de sfârşitul său), *Mai sus de miazănoapte*, s-a întors (după aproape 50 de ani de exil) şi în plan epic la limba română: „Pot să spun că (...) nu m-am despărțit, nu m-am rupt niciodată de România, şi am reuşit să nu mă rup, adică *să nu mă pierd în fond*, scriind poezii în româneşte (...) deci contactul l-am păstrat prin limba cea mai de sus, limba poeziei", mărturisea autorul în singurul interviu televizat, acordat jurnalistei Marilena Rotaru, în 1990.[8]

Un alt exemplu, şi pe alt plan, este Eugen Ionescu, creatorul teatrului absurd, scriitor francez, de origine română, cu certă valoare internațională. Numai că el şi-a mărturisit întotdeauna drept predecesori ai artei sale pe românii Caragiale şi Urmuz. A alege „negația" ca „terapia cea mai eficientă", după expresia lui Cornel Ungureanu[9], ruperea (zgomotoasă) de românitate este şi nu este un adevăr. Chiar dacă Emil Cioran pare a fi contestatarul prin excelență, cel ce a vrut „să-şi zmulgă toate rădăcinile", tot el este cel ce menținea legătura cu Eliade, cu Ionescu, cu Noica.

De criteriul propriei opțiuni se leagă şi bogata producție de presă literară inițiată de scriitorii români dincolo de granițele țării. Nevoia de a-şi continua activitatea jurnalistică, coroborată cu cea culturală, l-au determinat pe un Ştefan Baciu să înființeze în îndepărtatul continent latino-american (Brazilia) reviste literare („Mele", „Înşir'te Mărgărite") sau pe Valeriu Anania, în perioada americană, să scrie singur caseta de literatură „Noi".[10] Aproape pretutindeni unde s-au aşezat români, vom găsi şi o formă de presă în care se exprimă. Am putea da şi exemple mai recente: o revistă de poezie românească, „Galateea", revista „Observator"[11] ori revista „Agero"[12], toate trei publicate în Germania, cea din urmă distinsă cu „Premiul de excelență" pentru „contribuția deosebită la promovarea valorilor naționale şi a culturii româneştI", pentru dezvoltarea dialogului de idei. În Statele Unite apar „Lumină lină. Gracious Light" (revistă de teologie şi spiritualitate ortodoxă, care publică eseuri, poezie, proză semnate de scriitori români de pretutindeni, reflectând şi activitatea culturală a membrilor comunității

[6] v. Ion Negoițescu, „Românitatea lui Mircea Eliade", în vol. *În cunoştință de cauză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 12.

[7] Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960),* Bucureşti, Editura Humanitas, 2005 (ediție îngrijită de Mircea Handoca), p. 204 (s.n.).

[8] v. Marilena Rotaru, *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Bucureşti, Editura Ideea, 2002, p. 12 (s.n.).

[9] v. Cornel Ungureanu, *Mircea Eliade şi literatura exilului*, Bucureşti, Edititura Viitorul Românesc, 1995, p. 7.

[10] Conştient de singularitatea sa în cadrul literelor româneşti, dar şi de însingurarea celui ce pendulează între două lumi („dintr-o societate plecasem şi în ceastălaltă nu aveam ce căuta!"), Valeriu Anania se confesează potențialului cititor în *Noi*, nr. 1, ianuarie 1970, Detroit, Michigan, p. 1. Şi mai departe: „Nu fie de mirare deci, că între singurătatea şi tristețea noastră ne-am hotărât să scoatem o casetă de literatură."

[11] Aşa cum se autoprezintă, „Observator" este o revistă fondată în 1988, în exil, din inițiativa particulară a lui Radu Bărbulescu şi apare la München.

[12] Revista „Agero" apare la Stuttgart.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

româneşti care activează în Cenaclul „Mihai Eminescu”[13]). Tot în SUA apare şi „Origini. Romanian Roots”, editată de Gabriel Stănescu, iar exemplele ar putea continua.

La o privire de ansamblu, putem afirma că, indiferent de timpul în care au plecat din România, de perioada în care au trăit, ca şi de spaţiul geografic şi lingvistic în care şi-au continuat viaţa şi creaţia, majoritatea scriitorilor a continuat să scrie în limba română sau, în cazul alegerii altei limbi, să aducă în literatura ţării în care s-au aşezat, rădăcinile culturale româneşti. „Am trăit totdeauna înăuntrul literaturii române, eu însumi fiind scriitor român”, îşi motiva şi Ion Negoiţescu[14] opiniile sale asupra literaturii noastre. Criticul, distanţat în spaţiu, a avut şi posibilitatea şi dorinţa de „a o privi din afară, cum ar vedea-o un european care o cunoaşte bine şi trăieşte în acelaşi timp în ea.”[15]

Aşadar, aproape fără excepţie, nici unul dintre scriitorii români nu a plecat din cultura în care s-a format (şi regretăm că spaţiul nu ne permite a da mai multe exemple); ci „s-a tras” numai puţin mai departe parcă pentru a vedea mai bine, cum sugestiv afirma unul dintre ei – Constantin Negoiţă: „distanţa oferă perspectivă. Pierdem detaliile părţilor, dar percepem întregul.”[16]

Criteriul receptării

Receptarea acestor scriitori în spaţiul cultural în care trăiesc, dar şi în planul românismului de acolo sau de acasă este un alt aspect al definirii scriitorului român plecat din ţară şi al raportării sale la literatura română. O parte dintre scriitorii români din diasporă (cei mai mulţi) sunt cunoscuţi restrictiv în comunitatea românească a ţării unde locuiesc; alţii (puţini, dar cu un impact cu totul special, după cum s-ar cuveni să exemplificăm) au reuşit să se impună ca scriitori americani, francezi, brazilieni etc.

Desigur, la o privire generală asupra scriitorilor români din diasporă este necesară mai întâi, pe lângă delimitarea geografică, o delimitare temporală: exilul românesc de după instaurarea comunismului (şi cel mai reprezentativ în plan cultural) a fost precedat de cel antebelic. Perioada contemporană însumează o altă categorie.

„Intrarea” românească în patrimoniul cultural universal s-a făcut prin Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Ana de Noilles, s-a făcut prin Brâncuşi, Enescu, prin Mircea Eliade, Cioran sau Ionescu, dar şi prin Peter Neagoe, Panait Istrati, Ştefan Baciu, Vintilă Horia ori, mai recent, Matei Vişniec, Andrei Codrescu şi exemplele, desigur, ar putea continua. Ne vom rezuma aici numai la scriitori.

Dacă rămâneau în ţară, mult citatul impact lingvistic – româna o limbă fără circulaţie universală – poate că ar fi jucat un rol de frânare sau, mai degrabă, de oprire a circulaţiei cărţii. Într-o perioadă, dacă rămâneau în ţară, cu siguranţă ar fi avut soarta lui Blaga sau, şi mai tragic, a lui Mircea Vulcănescu, a lui Alice Voinescu, a lui Noica, Steinhardt, Petre Pandrea etc.

Despre triada „de aur” – Eliade, Cioran, Ionescu – se cunosc (sau ar trebui să se cunoască) şi viaţa, şi mai ales opera lor, aceasta fiind integrată deja cum se cuvine, dar şi cu firească mândrie, literaturii române. Nu ne vom opri asupra lor.

[13] „Lumină lină” a fost fondată în 1996 de Theodor Damian; redactor şef – Mihaela Albu.
[14] v. Ion Negoiţescu, Prefaţă la *Scriitori contemporani*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 7.
[15] *Ibidem*.
[16] v. C. V. Negoiţă în dialog cu Gabriel Pleşea în vol. *Scriitori români la New York*, Bucureşti, Edititura Vestala, Bucureşti, 1998, p. 84.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

Despre „colegii de generație" (ca şi despre cei ce le-au urmat imediat, născuți cu câțiva ani mai târziu) care s-au impus în țara unde s-au aşezat (şi nu de puține ori cu certă răspândire universală) există, cum am specificat mai sus, destule lacune pentru cititorul român, chiar dacă tipărirea cărților celor „proscrişi" anterior s-a făcut (într-o oarecare măsură, dar nu suficientă!) şi într-un tiraj sau condiții grafice (nu dintre cele mai bune) după 1990. Şcoala, desigur, îşi are aici rol important, precum şi politica difuzării cărții, care este însă o problemă, din nefericire, deşi mult discutată, nerezolvată încă. Scriitorii români care trăiesc acum în alte spații geografice (şi se întorc să publice în țară) se confruntă şi ei, pe lângă probleme specifice lumii româneşti de astăzi (una importantă fiind politica prețurilor), cu difuzarea defectuoasă. S-ar putea crede că tocmai faptul că autorii sunt contemporani cu noi, că îşi pot gestiona (în libertate) o publicitate adecvată, numele lor, cărțile lor vor fi mai bine cunoscute în rândul cititorului de astăzi – din țară sau din țările unde trăiesc români. Adevărul nu este nici pe departe acesta. Şi totuşi, aceşti scriitori „se întorc" acasă cu cărțile lor, tocmai pentru că se doresc integrați literaturii române.[17]

Motivele pentru care mulți dintre scriitorii români de reală valoare care au trăit (sau trăiesc) departe de țară nu sunt cunoscuți acasă aşa cum s-ar cuveni sunt, aşadar, mai mult obiective decât subiective. Din nefericire, nici în țara în care trăiesc nu au şanse de a fi cunocuți dacă vor continua să scrie în limba română. O bună politică de traducere (ca în cazul Nabokov sau, pentru noi, Norman Manea), coroborată cu o politică de difuzare a cărții în spațiul extern ar rezolva mult din problemele recunoaşterii literaturii române la nivelul la care s-ar cuveni.

Întoarcerea acasă

Aici însă ne interesează apartenența sau nonapartenența scriitorului român din diasporă la literatura din care s-a desprins. S-a desprins sau îi aparține în continuare? „Purtăm, de fapt, o bătălie continuă pentru integrarea în literatura română a unor opere care, datorită curajului de a fi scrise în afara vieții literare româneşti, continuă să fie privite cu rezerve", aprecia Mircea A. Diaconu în prefața la volumul pe care eu însămi îl dedicasem unor scriitori româno-americani.[18] „Curajul de a fi scrise în afara vieții literare româneşti" – este şi acesta un „motiv" important pentru care mulți dintre scriitorii din diasporă sunt priviți „cu rezerve", sunt, cu alte cuvinte, greu acceptați ca aparținând literaturii române. Abia în momentul în care s-au impus – într-o oarecare măsură în altă parte, abia după ce alții le-au recunoscut valoarea, literatura (cultura) română le dă permisul de intrare. Cele afirmate mai sus sunt parțial adevărate referitor la fenomenul literar de astăzi. Mai gravă este atitudinea oficială şi atragerea scriitorilor din țară la aceasta în momente importante pentru afirmarea unui scriitor român în plan internațional. Să amintim fie numai şi acțiunea de boicotare a premiului Goncourt primit de Vintilă Horia!

Atitudinea oficială din țară, din timpul regimului communist, a fost îmbrățişată de unii dintre slujitorii credincioşi ai partidului şi cu privire la elita noastră culturală

[17] Un critic român, scriind despre scriitorii ce aleg să-şi publice în țară cărțile scrise (sau traduse) în limba română, insista pe „nevoia resimțită acut de a participa, fie şi de la distanță, la metabolismul literaturii române şi de a intra în circuitul valorilor ... de acasă." (v. Mircea A. Diaconu, „Exilul ca supraviețuire intelectuală", prefață la vol. *Citind la New York scriitori români* (autor Mihaela Albu), Botoşani, Editura Axa, 2002, p. 5.

[18] *Ibidem.*

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

autoexilată tocmai din cauza instaurării comunismului. Mi-a parvenit, de curând, un mesaj electronic ce cuprinde mai multe scrisori ale poetului, actual senator, C. V. Tudor, adresate lui Ceauşescu. Voi cita un scurt fragment ce face referire la scriitorii din exil care, în opinia lui C.V. Tudor, „nu au țară, sunt trădători de profesie, i-a bătut soarta cum e mai rău, îmi stârnesc, deopotriva, repulsie şi compasiune."[19] Dar tocmai aceşti „bătuți de soartă" sunt cei care au salvat – prin întreaga lor activitate culturală – numele României în momentele izolării țării față de valorile democrației, ei sunt cei care „au reconstruit patria"[20] pe coordonate geografice străine. De aceasta erau toți conştienți şi, cu atât mai mult, reprezentantul lor cel mai de seamă, Mircea Eliade care, în 1953 scotea în evidență fenomenul cultural românesc din exil, care avea ca bază „creativitatea românească pe toate planurile şi la toate latitudinile."[21] Astfel, în articolul *Pentru o Bibliografie a pribegiei* (din 1953), savantul român scria: „Se pot spune multe lucruri, bune sau rele (se spun mai degrabă cele rele ...) asupra activității emigrației româneşti. Există, totuşi, o latură a acestei activități de care nu trebuie să ne fie ruşine: este *activitatea culturală a românilor din exil*. Un număr foarte limitat de scriitori şi cărturari români", scrie în continuare Eliade, se găseşte „peste frontiere, în libertate." (...) „Zdrobitoarea majoritate (...) a rămas în țară. Acei foarte puțini numeroşi români din exil, care aveau vocația culturii n-au stat cu mâinile în sân. Datorită lor, România există astăzi, în foarte multe țări, nu numai prin tragedia fără pereche care ne sângerează patria – ci există şi ca prezență spirituală. Este probabil că cel puțin în anumite zone culturale (în Franța, bunăoară, sau în America Latină) prezența spirituală românească trece înaintea tuturor celorlalte țări de dincolo de Cortina de Fier."[22]

O altă mărturie, printre atâtea altele, a ceea ce a însemnat pentru mulți dintre scriitori exilul, mărturie pe care o găsim în *Memoriile* autorului *Orei 25* exprimă durerea desțărării: „Cea mai mare nenorocire a fost pentru mine *pierderea patriei*. Era în seara zilei de 23 aug. 1944. (...) Era *prăbuşirea*. Brusc, rămăsesem fără țară. Eram suspendat în neant."[23] La fel au simțit şi Vintilă Horia, şi Ştefan Baciu şi mulți alții. „Dar noi, cei aflați în Occident, nu aveam dreptul să ne lăsăm paralizați de deznădejde. *Trebuia, cu orice preț, să ne continuăm munca şi creația*, conform vocației fiecăruia dintre noi", sublinia Mircea Eliade. Era perioada 1947, când „România, ca şi restul Europei Centrale şi Orientale, fusese cedată Sovietelor."[24]

Nume şi renume

S-ar cere acum o trecere detaliată în revistă a scriitorilor români din diasporă / exil (sau cum vrem să numim starea celor trăitori dincolo de hotarele țării, în funcție de timp, dar şi de propria accepțiune) pentru ca, prin aceste exemple, să susținem apartenența scriitorilor români de pretutindeni la ansamblul literar românesc. Aceasta, desigur, nu îşi poate avea locul într-o prezentare constrânsă la o limită de timp. Ne vom rezuma la câteva exemple semnificative pentru a scoate în evidență recunoaşterea valorii

[19] v. C.V. Tudor, scrisoarea adresată „Tovarasului Nicolae Ceauşescu, 00077 260, secretarul general al PCR, preşedintele Republicii Socialiste România", datată 2 februarie 1983.
[20] „Extraordinara operă de jurnalist, animator, comper din anii 1948-1953 a lui Mircea Eliade trebuie pusă sub acest semn: România trebuia să supraviețuiască prin cei din exil. Doar *exilul* asigura valorilor româneşti şansa de supraviețuire." (v. Cornel Ungureanu, *op. cit.,* p. 8).
[21] v. Mircea Eliade, „Pentru o bibliografie a pribegiei", în vol. cit., p. 155.
[22] *Idem*, *op. cit.,* p. 152.
[23] Virgil Gheorghiu, *Memorii, Martorul Orei 25*, Bucureşti, Editura Gramar+1, 1999, p. 12 (s.a.).
[24] Mircea Eliade, *Memorii*, p. 407- 408 (s.n.).

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

lor în spaţiul cultural în care au trăit, pentru a sublinia continuitatea preocupărilor sau, mai mult, pentru a demonstra că scriitorii români, indiferent de spaţiul geografic în care trăiesc (şi chiar şi de limba în care au ales să scrie) aparţin literaturii române (sau, într-un sens mai larg, culturii noastre).

Aşadar, referinţele la un scriitor sau altul dintre cei care au trăit şi au scris în afara graniţelor sunt aproape aleatorii. Ne străduim, în continuare, să aducem în atenţie câteva dintre expresiile literare, cât mai variate, din arii geografice cât mai diferite şi din spaţii temporale succesive. Desigur, spaţiul nu permite o exemplificare cu detalii. Vom cita câteva nume care au devenit de referinţă, deopotrivă pentru două culturi, dar şi în plan mai larg, universal. Prezentarea urmează criteriul cronologic.

Un prim nume: – **Elena Văcărescu.** Acesteia i s-ar potrivi recunoaşterea că a fost o vreme când aflarea „peste frontiere" nu a însemnat neapărat libertatea. Pentru o exilată (tot din motive politice, dar de o factură specială) – cum a fost Elena Văcărescu – – viaţa departe de ţară a devenit prilej de afirmare personală, dar mai cu deosebire de afirmare a ţării din care provenea. „N-a fost niciodată despărţită de ţara în limba căreia n-a scris (...). O româncă din cel mai adevărat sânge românesc, care îşi afirmă cu orgoliu şi originea şi sufletul românesc (...) O asemenea personalitate onorează două literaturi", scria despre ea cu admiraţie Camil Petrescu.[25] Şi Elena Văcărescu, ca şi mulţi alţi scriitori români, aparţine, deopotrivă, la două culturi.

Un alt scriitor căruia i se contestă de către mulţi (cu şi mai mică îndreptăţire) apartenenţa la literatura română este **Panait Istrati**. Şi insist pe această lipsă de îndreptăţire mai cu deosebire pentru faptul că scriitorul francez de origine română şi-a tradus singur (citeşte: le-a rescris în versiune românească!) majoritatea cărţilor. Ca să nu mai vorbim de subiectul, de expresia, de atmosfera şi chiar de frazarea franţuzească cu certe influenţe româneşti ale povestirilor istratiene! Că a fost un scriitor de succes datorită căruia România „există ca prezenţă spirituală", extrapolând la modul general referinţa lui Eliade la scriitorii români de dincolo de graniţe, este bine cunoscut azi. Un singur exemplu de recunoaştere – un citat din *Jurnalul* lui A. Gide din 14 iunie 1940: „Am citit cu plăcere uneori deosebit de vie *Kira Kiralina* de Istrati, care are o savoare cu totul aparte şi în acelaşi timp te duce cu gândul la anumite povestiri din *O mie şi una de nopţi* sau la cine ştie ce roman picaresc; dar este de o sensibilitate mult mai mişcătoare decât Lesage sau Smollett."[26]

Un alt nume reprezentativ, atât pe plan românesc, cât şi internaţional, este **Ştefan Baciu**. Şi nu exagerăm cu nimic, un argument venind fie şi numai dacă îi vom enumera domeniile în care a activat ca poet, eseist, memorialist, ziarist, critic de artă, traducător, diplomat, profesor universitar sau distincţiile pe care le-a primit în ţară sau în lume.[27] Ca şi alţi diplomaţi pe care instaurarea comunismului în România îi va afla la post în străinătate, Ştefan Baciu va alege calea exilului. Astfel, în 1949, va pleca la Rio de Janeiro – Brazilia, unde (între 1953 – 1962) va fi redactor la un important ziar, „Tribuna de Imprensa". Despre această perioadă din viaţa sa, Ştefan Baciu va scrie – în

[25] v. www. wikipedia.ro

[26] A. Gide: *Jurnal. Pagini alese* (1889 – 1951), Prefaţă, traducere şi note de Savin Bratu, Bucureşti, Ed. Univers, Bucureşti, 1970, p. 551.

[27] „Cetăţean de onoare" al oraşului Rio de Janeiro, „Consul de Bolivia" în Honolulu-Hawaii, „Profesor Emeritus" al Universităţii din Honolulu-Hawaii, Decoratia de Onoare a Meritului Cultural cu grad de Comandor acordată de Ministerul Educaţiei şi Culturii din Bolivia.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

portugheză – o carte (*Lavradio 98*), în 1982, un adevărat „best-seller". La plecarea acestuia în Hawaii, poetul postmodern Carlos Drummond de Andrade i-a dedicat un poem în care insista pe onoarea pe care scriitorul român a făcut-o oraşului Rio de Janeiro de a fi cetăţean („carioca") al acestuia.[28] Autor a peste 100 de volume de poezie, memorialistică, eseistică, traduceri şi a peste 5000 de articole şi studii, aparute în presa română, germană, franceză, latino-americană, nord-americană, elveţiană, fondator de reviste în exil, Ştefan Baciu ar trebui, fără nici o rezervă, înscris în manualele şcolare, alături de ceilalţi români care au fost recunoscuţi ca nume importante în ţara de adopţie.

Exilul ca alternativă

Şi în prezent, pe alte meridiane, o altă generaţie de scriitori continuă să trăiască (şi să scrie), să scoată ziare sau reviste. Opţiunea de a trăi în altă ţară, dar mai ales în altă limbă, îi aparţine fiecăruia. Exemplele, şi de data aceasta, ar putea acoperi cele mai diverse coordonate geografice, axiologice, de modalitate de exprimare stilistică, tematică, de gen sau specie etc. Vom cita câteva nume – mai mult sau mai puţin de renume, fie în ţara de adopţie, fie în literatura română. Unii au plecat ca scriitori formaţi (şi sunt recuperaţi treptat de literatura noastră: Mircea Săndulescu, Matei Vişniec, Norman Manea etc., etc.); alţii, foarte tineri la plecare, ori chiar născuţi pe meleaguri străine şi integraţi perfect în ţara respectivă, au, totuşi, rădăcini româneşti, dar îşi creează, cu încetul, un nume în literatura ţării în care trăiesc.

Un tânăr scriitor roman, care nu demult a primit o importantă recunoaştere în ţara de adopţie (şi într-o altă limbă), este **Cătălin Dorian Florescu**. „O voce inconfundabilă a literaturii germane" este numai una dintre motivaţiile juriului pentru care scriitorului român, cetăţean elveţian, i s-a acordat un premiu internaţional important, „Anna Seghers"[29]. *Der blinde Masseur,* al treilea roman al scriitorului, apărut în luna februarie 2006, a ocupat în săptămâna a 6-a a anului, locul 10 în topul celor mai vândute cărţi de beletristică din Elveţia. Acest al treilea roman a fost comentat pe larg de ziarele de limbă germană europene, citim pe internet consemnările din revista „Agero".

Ithaca şi porţile ei (între)deschise

O „revizuire" a literaturii române din perspectiva coordonatelor expresiei literare româneşti de pe toate meridianele pare a fi început, dar este departe de finalizare, cu atât mai mult cu cât este făcută sporadic şi fără o privire globală. Sunt deja dicţionare sau istorii ale literaturii care cuprind o bună parte dintre scriitorii români din afara graniţelor actuale, dar, cu siguranţă, un studiu de ansamblu este încă aşteptat. Între cele două extreme – de recunoaştere entuziastă sau de negare superioară – o atitudine echilibrată, obiectivă ar contribui la întregirea viziunii asupra literaturii române. „Există uneori, să recunoaştem, o atitudine inerţială şi indiferentă faţă de scrierile exilului, la fel de blamabilă ca şi tendinţa opusă, de recuperare entuziastă, care substituie criteriul

[28] Poemul este intitulat *A kiss, un baiser, un bacio***.** Reproducem ultima strofă: „Ale Hawaiului plaje şi valuri/ sărutate de sălbatice brize şi soare/ nu-l vor duce nicicând pe Baciu pe străine maluri;/ Un *carioca* el este, pentru noi supremă onoare" (trad. Mihaela Albu şi Glauce Postatni).

[29] Cătălin Florescu a debutat în urmă cu doi ani, cu romanul *Timpul minunilor*. A doua sa carte, *Scurtul drum spre casă*, a apărut in 2002. Ambele volume au avut un mare succes la public şi la critică. Cărţile lui Florescu au obţinut, până acum, o serie de premii importante: Premiul Chamisso al Academiei de Artă din München, Premiul „Un an plătit" (acordat de oraşul Zürich), Premiul „Cartea anului 2001" pentru romanul *Timpul minunilor*, Bursa Pro Elveţia pentru proză şi Bursa Hermann Lenz. Fragmente din cartea sa de debut au fost publicate, în limba română, în revistele „Orizont" şi „Lettre Internationale", aflăm dintr-un articol semnat de Bianca Toma în „Evenimentul zilei" din 16 oct. 2003.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)

estetic cu mai mult sau mai puțin traumatizanta experiență biografică a exilului", sublinia, pe bună dreptate, criticul Mircea A. Diaconu în Prefața la volumul *Citind la New York scriitori români*.[30]

Desigur, potrivit expresiei lingvistice, scriitorul elvețian amintit mai sus, Cătălin Florescu, ca şi mulți alții care scriu acum în limba țării de adopție, aparține, în primul rând, altei literaturi. Dar nu credem a fi mai puțin adevărat că el, prin experiența românească, nu poate lipsi dintr-o istorie a literaturii noastre, chiar dacă într-un capitol separat, acordat scriitorilor româno-elvețieni, româno-americani, româno-francezi etc. Fiecare „piesă" a mozaicului (citeşte: literatura / cultura română) – pe care o inserăm la locul potrivit – va avea rolul de a-l contura mai bine, de a-l înnobila şi de a-i da strălucirea pe care, din nefericire, multe voci (tot româneşti!) a negat-o (şi o neagă) cu vehemență[31].

The Romanian Writers from Diaspora and Romanian Literature

Almost everywhere in the world where Romanians were forced to live (because of political, economic or other reasons), they continued to feel themselves as belonging to their country of origin. Some of them were writers and they continued to publish books and literary magazines. Do they belong to the Romanian literature? This is the main question this paper tries to answer.

The answer is – yes, they are Romanian writers even though they live far away from Romania and publish their books in other countries and even though sometimes these books are written in other languages. Of course, the first criterion used to classify a writer as belonging to a certain national literature is the language employed. The second is the writer's own self-image as to which national literature he or she belongs. Lastly, although there are also poets, playwrights or novelists who write exclusively in French, English, Spanish etc., their work reflects their Romanian cultural heritage since they were shaped by the Romanian culture and therefore have perceptions and beliefs shaped by this cultural heritage. In our opinion, a history of Romanian literature must also include them, albeit in a special chapter.

The end of the paper provides some examples of representative Romanian writers from the Diaspora such as Elena Vacarescu, Panait Istrati, Stefan Baciu and the young Romanian-Swiss Catalin Florescu who won important literary prizes.

[30] v. Mircea A. Diaconu, „Exilul ca supraviețuire intelectuală", Prefață la vol. *Citind la New York scriitori români*, p. 6.

[31] Se pot da destule exemple de scriitori sau critici care neagă existența unei culturi româneşti, a unei literaturi de valoare, fie pentru o epocă, fie pentru segmentul diasporei, fie pur şi simplu prin încercarea concertată de demolare a unor nume de prestigiu. Nu e momentul şi nici scopul nostru acum. Vom aminti unul singur, dar de pe pozițiile unui exilat. Este vorba de Ioan Petru Culianu, care, în 1991, trimitea revistei „Orizont" un eseu în care nega existența unei culturi românești în țară, în ultimele patru decenii, cu alte cuvinte în anii comunismului. Urmaşul lui Eliade se detaşa, astfel, de credințele maestrului său, de ceea ce scria acesta în 1953, recunoscând valoarea celor rămaşi acasă: „Zdrobitoarea majoritate a creatorilor, criticilor şi cărturarilor români a rămas în țară" (v. „Pentru o bibliotecă a pribegiei", în vol. *Profetism românesc*, p. 152.

BDD-V2394 © 2006 Editura Alfa

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 23:59:02 UTC)